

Presentació

El tema de la frontera ha esdevingut al llarg dels anys un dels aspectes més recorrents en tots els àmbits dels estudis de les ciències humanes i socials. Concepte i aplicació portats a debat continu, la «frontera» ha merescut centenars de llibres i estudis. Arribats al segle XXI, les reinterpretacions se solapen i s'introdueixen a voltes en camins manipulables sense per això extreure'n el perquè de la seva existència ni l'origen, ja que som lluny d'emprar l'afirmació «definitives» per a les «fronteres».

La «teoria de la frontera» és un dels aspectes que cal abordar una i altra vegada, però s'ha de fer tenint a l'abast un model d'aplicació vàlid i real. La frontera analitzada a partir de l'època moderna ho és per ser el moment en què és dibuixen i comencen a arrelar arreu d'Europa especialment. Els límits espacials i polítics esdevenen a partir dels segles XVI i XVII alguna cosa més que confins (tal com eren vistos a l'època medieval) i se superposen amb les fronteres «socials», «humanes» i «religioses» que a voltes coexisteixen dins d'un mateix regne o territori polític. Per tant és necessari de veure i analitzar des d'àmbits diferents (polític, militar, econòmic, religiós, artístic, geogràfic, etc.) la realitat de la frontera, vista o no com a tal, respectada o imaginada, transgredida o imposada —d'aquí el joc del títol «(a)frontera». La transformació de la frontera desitjada en frontera cicatritzada, l'esquinçament de modes de vida tradicionals per a desenvolupar la creació dels estats moderns són elements fonamentals a fer emergir. Davant la frontera popular de «l'altre», la idea de distinció (elements físics, orals, visuals, naturals, arquitectònics, etc.) deixa de ser quelcom lògic per donar pas a la necessitat geopolítica i geoestratègica dels estats que prenen forma a partir del segle XVII sobretot. La seva construcció sembla tant important com la utilització simbòlica d'aquesta, tant a l'era moderna com a la contemporània.

enguany, el XIV Cicle de Conferències Manuscripts, «L'(a)frontera. Història, Pensament i Paisatge», ha esdevingut quelcom de diferent, apostant per una àmplia visió del tema de la frontera a través de les aportacions d'especialistes de l'època moderna —els treballs dels quals trobareu en aquest dossier—, així com gràcies a diferents *workshops* i un Col·loqui organitzat conjuntament amb Perpinyà. El principal objectiu ha estat redoblar esforços i demostrar l'interès general que existeix, tant a nivell acadèmic com social, davant la qüestió de la «frontera» en l'època

actual. L'origen de la proposta es troba en el grup «Manuscrits. Revista d'Història Moderna» que ha obtingut la col·laboració de l'Ajuntament de Perpinyà en la seva organització, per tal de donar el tret de sortida a «l'any de la frontera», tenint en compte les dates simbòliques del 750è aniversari del Tractat de Corbeil (1258-2008), que fixava els límits septentrionals de Catalunya amb el regne de França, i el 350è aniversari del Tractat dels Pirineus (1659-2009), que annexava el Rosselló a França i desplaçava els límits estatals al Pirineu. Els objectius plantejats en un principi van ser els següents:

1. A nivell europeu: contribuir a fixar una via clara, interdisciplinària i concisa, a inicis del segle XXI, dels termes de «frontera», «afrontera», «frontera múltiple» o, al contrari, esbrinar si encara existeix la necessitat de marcar-la com a tal a l'època moderna i als temps consegüents i de quina manera i/o interessos (i nivells socials i polítics) es va forjar, si és que va ser així. Cal, però, i d'aquí un dels objectius principals de les jornades, superar les velles idees preconcebudes i projectar, si s'escauen, nous termes que suscitin un consens internacional.
2. A nivell català: fer el balanç i les previsions de la historiografia catalana sobre els estudis de la frontera i posar en contacte els historiadors, antropòlegs, geògrafs i altres especialistes catalans, sobretot els joves investigadors d'aquests temes, amb una problemàtica candent de la historiografia internacional. És el millor mètode per creuar els coneixements propis amb aquells que se segueixen arreu, agafant els resultats més rellevants i fent-los avançar conjuntament. És, també, tenint en compte la implicació de la historiografia catalana (en tots els seus àmbits d'investigació) amb aquest tema, la millor manera d'evitar una possible marginació i un camí aïllat d'aquesta en relació a un debat historiogràfic internacional.
3. A nivell temàtic: fer palès l'abast social, polític, humà i natural del procés conegut com a construcció i fixació de la frontera —causes i objectius— i els seus veritables efectes generals posant-lo en connexió amb les línies temàtiques que coneixen més difusió en aquests moments a Catalunya i, en general, a tota Europa, així com amb àmbits més innovadors: història de la guerra, història política, etnocentrisme i antropologia de les fronteres, arquitectura, religiositat o art, entre altres.

Les conclusions assolides a les jornades superen àmpliament les que es poden trobar en els articles que s'insereixen en aquest dossier. Per això, cal agrair la participació i les reflexions de tothom que va intervenir en les conferències i a les taules rodones. Tanmateix, aquí s'exposen els estudis que se centren en el període modern o que, en un cert sentit, s'escauen d'una manera més adient de la teoria a la pràctica. És en aquest sentit que cal entendre els articles de Daniel Nordman i Lucien Bély. Aquests dos reputats especialistes de la història moderna francesa i europea s'endinsen des de la teoria de la frontera fins a assolir respostes sobre la seva creació i aplicació a través d'àmbits diferents com poden ser el geogràfic, el polític o el diplomàtic. I és que la diplomàcia del segle XVII exerceix d'aplicadora de les responsabilitats d'Estat.

Els acompanyen els articles més centrats sobre el territori, però no per això menys importants per a ser emprats des de la reflexió general, com són els de Patrici Poujade sobre l'economia de frontera —que també podria ser entès com a mercat econòmic «malgrat» la frontera— o el de Michel Brunet sobre la Cerdanya. El treball d'aquest últim se centra en l'extrem de l'època moderna per a concloure en la visió de les evolucions perceptives de la frontera i confronta algunes conclusions a les que va arribar fa més d'una dècada Peter Sahlins per al mateix territori cerdà. Per últim, dos articles que s'ocupen de la perifèria —física i teòrica— de la frontera. Porfirio Sanz ens ofereix una anàlisi del que succeeix a la frontera catalano-aragonesa al segle XVII, amb totes les seves vicissituds i la problemàtica de la guerra, mentre que jo mateix exposo els contorns del pensament de la frontera, tot evocant la qüestió del trauma i els efectes que es produeixen en el moment de portar-se a terme, tot configurant un quadre que va d'allò més genèric a l'ultralocal.

Amb aquest número de MANUSCRITS hem volgut oferir una mirada avançada i essencialment meridional i europea —entre Frances i Espanyes— sobre els perquès de la frontera, de la teoria a la concreció, amb visions contraposades, de Nord i Sud, que ompli els buits que la historiografia ha alimentat durant anys per ser massa estàtica davant la dinàmica de continu moviment del concepte de frontera. Les ideologies de dominació o d'alliberament es donen cita en els estudis progressius del segle XXI davant una —ara nova— tendència de secreció de les fronteres. Aquests treballs no són una projecció cap al passat ni viceversa, sinó una mirada real i oberta cap a les construccions polítiques i humanes.

Oscar Jané Checa